

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΖΕΜΠΗ

Πέτρα και μέλι

ΩΚΕΑΝΙΔΑ

ΑΘΗΝΑ * 2013

*Στον άντρα μου Χρήστο,
στις κόρες μου Κωνσταντίνα και Ιωάννα,
στους γονείς μου*

1η έκδοση: Φεβρουάριος 2013

© 2013, Χριστίνα Ζέμπη
Εκδόσεις Ωκεανίδα ΑΕ
Δερβενίων 38, 106 81 Αθήνα, τηλ. 210.38.06.137
e-mail: info@oceanida.gr
www.oceanida.gr

ISBN 978-960-410-676-9

Η Φαρμακεύτρα

Μια σκόλη και μια Κυριακή
και την ημέρα τη Λαμπρή
σηκώθηκα η αμαρτωλή
κ' έφησα τις τυρόπιτες.
Εκείνες εχαλάσανε
και ψίχαλα γενήκανε.
Βάνου το δρόμο στα μπροστά
και πάου στον πατέρα μου.
— Κακό σημάδι σήμερα,
χαλάσαν' οι τυρόπιτες
και ψίχαλα γενήκανε.
— Μωρή, δεν είναι τίποτα,
βάλε κουλούρια στην ποδιά,
κόκκινα αυγά στη ζουναριά.
Το δρόμο που επάαινα
απάντεσα τον άντρα μου
μαζί με τον κοννιάδο μου.
Έκατσα και τους ρώτησα,
πού έν' ο Καλαπόθο μου;
Στη στάνη τον αφήκαμε,
ν' αρμέγει να τυροκομά,
να τρώει να καλοπερνά.
Στη στάνη που εξύγωσα,
τον άκουσα και γόγγυξε.
Για πες μου, Καλαπόθο μου,
αμποίος είναι ο φονιάς,
να πάρου εγώ το δίκιο ζου;
— Τι να ζου που, μωρή καφή;
άντρα ζου είναι ο φονιάς
μαζί με τον κοννιάδο ζου.

*Πάνω μου τον εζάλωσα,
στο δρόμο που επάαινα,
μεσοστρατίς ξεράθηκε.
Σε μια εκκλησιά τον έβαλα,
στη Τζίμοβα κατέβηκα,
πήρα δεκάρα σουλιμά
να φαρμακώσουν το φονιά.
Στο σπίτι μου εγύρισα
κ' έκατσα κ' εμαγέρεψα,
ρίχνου τον πικροσουλιμά
κι απέει τους εκάλεσα.
Πρώτη μπουκιά πο' πήρασι
τα μάτια εξεστριλώσασι.
Αμή και δεν το ξέρατε
πως έτσα θαν το πάθετε;
Όντες ετέλειωσε η δουλειά,
μίλησα του πατέρα τους.
— Έκαμα ό,τι εκάμασι
και το 'παρα το δίκιο μου.
Αμποία κι άλλη χριστιανή
την ίδια μέρα τη Λαμπρή
έθαψε άντρα κι αδερφό.*

*Ανάργυρος Κουτσιλιέρης,
Μοιρολόγια της Μάνης,
εκδ. Μπεκάκος, Αθήνα 1997*

Οι έρημοι πύργοι

«**Μ**'ΑΡΕΣΟΥΝ ΟΙ ΕΡΗΜΟΙ ΠΥΡΓΟΙ», είπε η Έφη. «Άλλους τους πιάνει λύπη, αλλά εμένα μ' αρέσουν». Κι εμένα μ' αρέσουν. Με κάνουν να σκέφτομαι το μάταιο της ανθρώπινης ματαιοδοξίας. Γιατί έτσι πρέπει να είναι η ανθρώπινη ματαιοδοξία. Μάταιη... Οι τέσσερις όροφοι του πολεμόπυργου κατέληξαν φωλιά για τις κουρούνες κι ελπίζω να καταρρεύσουν και ν' απομείνουν ένα κουβάρι πέτρες, ίσα για να φωλιάζουν φίδια και σαύρες και να βρίσκουν δουλειά οι αρχαιολόγοι του μέλλοντος. Μ' έπρηξε η μάνα μου με την ιστορία αυτού του κωλόσπιτου, μ' έπρηξε και με τα παλιά μοιρολόγια που συνάζει με υπομονή μυρμηγκιού από δω κι από κει. Βιβλία, παλιά περιοδικά, τοπικές εφημερίδες. Και το αποκορύφωμα, μ' ένα δημοσιογραφικό μαγνητοφωνάκι χωμένο στην τσάντα ακολουθεί τις κηδείες των συχωριανών μας και γράφει. Τις μαυροφορεμένες γριές που μοιρολογάνε ακούραστες σ' εκείνο το μονότονο ρυθμό, σαν παραλήρημα. Σαν τις κουρούνες των παλιών πύργων... ένα πράμα. «Φοβάμαι τα μοιρολόγια», μου ομολογεί. «Φοβάμαι την αλήθεια που κρατούν τα κλειδωμένα στόματα, εκείνη που 'ρχεται στο φως μέσα απ' το μεγάλο, τον πιο βαθύ πόνο του ανθρώπου. Τον πόνο του θανάτου». Μου θυμίζει κάτι συμμαθητές μου που ενώ είναι χέστηδες, παρακολουθούν

με κομμένη ανάσα και ιδρωμένα χέρια απ' την αγωνία του μεταμεσονύχτιο θρίλερ, κι ύστερα βουλιάζουν στα παγωμένα κρεβάτια, παγωμένοι κι αυτοί απ' τον τρόμο, πολύ μεγάλοι πια για να ομολογήσουν πως φοβούνται και να χωθούν στα σκεπάσματα της μαμάκας τους. Εγώ δεν φοβάμαι τα θρίλερ, δεν γουστάρω όμως και να τα βλέπω, το ένα και μοναδικό θρίλερ της ζωής μου μου είναι αρκετό.

Μου αρέσουν οι παλιοί πύργοι. Γιατί σ' αυτά τα σπίτια φαντάσματα μπορείς μια χαρά να ξεμοναχιάσεις το κορίτσι που σου αρέσει, κανείς δεν θα 'ρθει, κανείς δεν θα σκεφτεί να σε ψάξει εδώ. Και μπορείς ήσυχος, χωρίς κανείς να σ' ενοχλήσει, να χαϊδέψεις, να φιλήσεις, να πασπατέψεις κι αν είσαι τυχερός, να ξεσκίσεις. Είναι η μόνη δόξα που τους έχει απομείνει. Το είχα πολλές φορές σκεφτεί, μα δεν το τόλμησα με καμιά. Φταίει κι η μάνα μου, όλο «πρόσεχε» και «πρόσεχε», και δεν θέλω να την πρήζω εδώ κάτω, αρκετά πρησμένη είναι από μόνη της και αρκετά ζόρια έχει μαζί μου στην Αθήνα. Δεν θέλει εδώ άλλα μπλεξίματα, μας φτάνουν καθώς λέει τα παλιά, αλλά για κάποιους ανθρώπους τα μπλεξίματα είναι του χαρακτήρα τους, τα τραβάει ο οργανισμός τους κι εγώ είμαι ένας απ' αυτούς. Όλοι το ξέρουν, γι' αυτό από πιτσιρικάς που έρχομαι είμαι παράδειγμα προς αποφυγήν. Οι μαμάδες συμβουλεύουν τους κανακάρηδες να μένουν μακριά από τις κακές συναναστροφές και τις κόρες απ' τους κινδύνους. Είμαι επικίνδυνος, πώς να μην καμαρώνω; Μαζί μου τα αγόρια κινδυνεύουνε να καπνίσουνε φούντα, να χαπακωθούνε, να τρυπηθούνε, τι κι αν δεν έχω δοκιμάσει ποτέ μου, και τα κορίτσια να ξεπαρθενευτούνε πρόωρα, τι κι αν δεν έχω ακόμα χάσει την παρθενιά μου. Με τέτοια φήμη, μου πήρε πολύ να καταφέρω την Έφη να βρεθούμε μόνοι εδώ, κι ακόμα περισσότερο να μ' εμπιστευτεί και να μ' αφήσει να την αγρίξω...

Με τα στόματα κολλημένα και τα χέρια ν' αναζητάνε τη σφιχτή σάρκα κάτω απ' τα μακό, κι οι δυο ξεπερνάμε τα όρια. Εκείνη αψηφάει μάνα και πατέρα και δεν είναι εύκολο ν' αψηφήσεις τον Μητσικόγιαννη, πολιτικό μηχανικό με γραφείο στην Αρεόπολη, δημοτικό σύμβουλο του δήμου Οιτύλου, παράγοντα του τόπου και ορκισμένο εχθρό της μάνας μου. Άντε να το χωνέψει ότι στα κρυφά του ψαχουλεύω την κόρη! Μέσα στου φίλου του το σπίτι... Εγώ! Ο μπάσταρδος! Εγώ, πάλι, αψηφώ το «στρατηγό». Μ' έβαλε να υποσχεθώ πως θα μένω μακριά από τα κορίτσια του χωριού και ιδιαίτερα απ' την κόρη του Μητσικόγιαννη. Δεν θα με πείραζε να μην πλησίαζα τις άλλες σε αχτίνα χιλιομέτρων, όλο και κάποια πρόθυμη τουρίστρια θα βρισκότανε καλοκαιριάτικο, αλλά όταν ξανάδα την Έφη, πρώτη φορά αυτό το καλοκαίρι, με το ξεπεταμένο βυζάκι να τρυπάει το μακό, τα ηλιοκαμένα πόδια να βαδίζουν ράθυμα στο καλντερίμι, γάμπες, μπούτια, γόνατα γυμνά στον ήλιο, ήξερα απ' την πρώτη στιγμή πως αυτή την υπόσχεση ήταν αδύνατο να την κρατήσω.

Εξαιτίας της άρχισα το τσιγάρο, για να σταθώ στο ύψος των περιστάσεων. Διάβασα κάπου πως ο εθισμός στο κάπνισμα είναι κι αυτός υπόθεση γονιδίων και χωρίς να είμαι επιστήμονας συμφωνώ, γιατί δεν μου πάει η νικοτίνη με τίποτα, τη σιχαίνομαι όπως η μάνα μου, αλλά μ' αρέσει η συνωμοτικότητα του κρυφού, εξυπηρετεί και τις προθέσεις μου σ' αυτή τη φάση. Εκείνη είχε κάνει ήδη τις πρώτες της αδέξιες προσπάθειες, εγώ καμιά. Έπρεπε όμως να δικαιώσω την κακή μου φήμη και να βρίσκω ευκαιρίες να κρύβομαι μαζί της πίσω από πέτρινες μάντρες και χαλάσματα, άφθονα στον τόπο μας ευτυχώς, τόσο όσο και τα αδιάκριτα βλέμματα, όπως σε κάθε μικρό τόπο. Αγόρασα πακέτο κι αυτό ήταν η αφορμή για το πρώτο μας ξεμοναχιασμά. Το πρώτο μας άγγιγμα έγινε πίσω απ' τον περίβολο της εκ-

κλησιάς, όπου προσπαθώντας να κρύψω την αδεξιότητά μου –είχα κάνει πρόβες πριν, εννοείται– της πρόσφερα από το πακέτο μου και της το άναψα, ευγενικός σαν Εγγλέζος λόρδος και βάλε. Φυσούσε κι έπρεπε να κρατήσουμε μακριά τον αέρα, έτσι ήρθαμε πολύ κοντά. Με τύλιξε η κοριτσίστικη μυρωδιά της, τα μαλλιά της μου χάιδεψαν τη μύτη και παρά την ταραχή μου, ξέρω τι θέλω από κείνη ακριβώς τη στιγμή. Να χάσω την παρθενιά μου μαζί της! Και να πάνε να πνιγούνε κι ο Μητσιογόγιαννης κι η μάνα μου κι ο κόσμος όλος.

Ένα χρόνο μου τα πρήζει ο Δημήτρης, ο κολλητός μου στην Αθήνα, να πάμε μαζί για το βάφτισμα του πυρός, αυτός το 'χει κάνει ήδη αρκετές φορές και, πώς να το κάνουμε, άλλον αέρα σου δίνει η εμπειρία. Κι ο παππούς μου το είπε στα ίσα, ότι είναι πια καιρός και να μου δώσει αυτός λεφτά, κρυφά απ' τη μάνα μου. Λέω όχι κι άντε να εξηγήσεις το γιατί. Γιατί να πρέπει ν' αποδείξω τον αντρισμό μου στα κορμιά δυστυχισμένων αλλοδαπών που δηλώνουν φοιτήτριες της ιατρικής στη χώρα τους, λέγονται Αννούσκα, Γκαμπριέλα και Βανέσα, και σου πουλάνε πήδημα φτηνότερα κι απ' όσο έχει το μπουγέλο με το λάδι – κι έχει ξεπέσει πολύ, ακόμα και το μανιάτικο που 'ναι το καλύτερο στον κόσμο; Καμιά όρεξη δεν έχω κι αμφιβάλλω αν θα μπορέσω να σταθώ στο ύψος των περιστάσεων.

Δεν είναι εύκολη υπόθεση η κόρη του Μητσιογόγιαννη, η φίλη της η Σούλα θα μου καθόταν ευκολότερα και το ξέρω, «Είναι σαν έτοιμη από καιρό», που λέει κι ο Καβάφης στα βιβλία της μάνας μου, η κακή μου φήμη την τραβάει σαν μαγνήτης. Η παρθενιά της έχει γίνει ασήκωτο βάρος, θέλει να την ξεφορτωθεί στα γρήγορα, να πάει παρακάτω, αλλά δεν γουστάρω να τη βοηθήσω σ' αυτό, έβαλα στο νόημα το φίλο μου τον Βασίλη. «Μην είσαι μαλάκας, βουρ».

Το σκέφτεται, δεν έχει όπως εγώ το πλεονέκτημα της φυγής και το πού σε είδα, πού σε ξέρω.

Έχω φάει χοντρό κόλλημα με την Έφη του Μητσιογόγιαννη... Τη σκέφτομαι και ιδρώνω, πεθαίνω να τη δω, να την αγγίξω, για χάρη της δεν φοβάμαι κανέναν και τίποτα παρά μόνο την απειρία μου, μα έχω τις ελπίδες μου στους πρωτόπλαστους. Άπειροι κι εκείνοι, αλλά αξιώθηκαν ένα προπατορικό αμάρτημα, τι κι αν τους κόστισε έναν παράδεισο. Δεν με νοιάζει το τίμημα, κανένα τίμημα αν είναι για κείνη, γιατί τι αξίζει ο παράδεισος αν δεν είναι του γούστου σου; Κι εμένα Αννούσκες, Γκαμπριέλες και Βανέσες δεν θα 'ναι του γούστου μου ποτέ, με ανατριχιάζει η αναμονή των ανοιγμένων επί πληρωμή ποδιών, στην ουρά με τους άλλους σαν τα γερόντια στο ΙΚΑ.

Γουστάρω λοιπόν τους παλιούς πύργους και πιο πολύ απ' όλους αυτόν εδώ, έρημος, μα καθόλου χάλασμα, τρομακτικός μες στη σιωπή, με το φαντασματάκι του, σαν όλα τα παλιά σπίτια που σέβονται τον εαυτό τους. Και δεν εννοώ τον εαυτό μου που κοντεύει να στοιχειώσει εδώ μέσα περιμένοντας την Έφη με το πουλί όρθιο, σαν τους αρχαίους σάτυρους στις κρεμασμένες στα περίπτερα καρτ ποστάλ για τους τουρίστες. Καλά, όχι τόσο προικισμένος! Αλλά τα λόγια των γερόντων και των παιδιών του χωριού για το μυστηριώδες φως, που ξεχωρίζει πού και πού απ' τα μικρά παράθυρα-πολεμότρυπες. Ανεβαίνει, λέει, έναν έναν τους τέσσερις ορόφους του πολεμόπυργου, ως τους πετρομάχους και τη ζεματίστρα. Ποιος ξέρει ποιο παράνομο ζευγάρι καληώρα, ποιος άστεγος μετανάστης που βρήκε εδώ καταφύγιο, έκανε τη φαντασία του κόσμου να πάρει φωτιά. Όποιος κι αν ήταν, του χρωστάω ευγνωμοσύνη, γιατί έτσι εγώ και η Έφη είμαστε ασφαλείς, ποιο περίεργο κωλόπαιδο θα τολμήσει να έρθει ως εδώ να μας ψάξει; Ο Μητσιογόγιαννης εί-

ναι μακριά νυχτωμένος κι η μάνα μου, ακόμα κι αν ήταν υποψιασμένη, φοβάται το σπίτι για τους δικούς της λόγους που δεν έχουν να κάνουν με τη φήμη για τα φαντάσματα. Μόνο ένα φεγγάρι σαν μεγάλη, πορτοκαλί μπάλα είναι μάρτυρας για τα φιλιά μου που της ζωγραφίζουν το περίγραμμα του προσώπου, για τα μάτια της που βυθίζονται στα δικά μου, τεράστια, κι ύστερα κλείνουν και περιμένουν. Μ' αρέσει που κάνουμε ένα ένα βήμα, εξερευνούμε κι ανακαλύπτουμε ο ένας τον άλλο, προετοιμάζουμε τον εαυτό μας για το μοιραίο. Εκείνη δεν το έχει ίσως ακόμα συνειδητοποιήσει, όμως εγώ είμαι σίγουρος και μαζεύω το κουράγιο μου γι' αυτό που πρόκειται να συμβεί και ώρα την ώρα έρχεται όλο και πιο κοντά.

Αυτός ο πύργος έχει μεγάλη ιστορία. Χτίστηκε στο ψηλότερο σημείο του χωριού, σε απόσταση οχτώ λεπτών γρήγορο περπάτημα απ' τον πατρογονικό μου, το αντίπαλο δέος, που βρίσκεται στην είσοδο, φύλακας και φρουρός να κρατάει τα περάσματα, τόσο από Σπάρτη όσο και από Αρεόπολη. Εποπτεύουν κι οι δυο όλη τη γύρω περιοχή και κυρίως κατασκοπεύουν ο ένας τον άλλο. Χρονολογούνται γύρω στα 1700 τόσα, ο δικός μας και οι δυο πρώτοι όροφοι αυτουνού δω του γίγαντα, οι δυο του τελευταίοι όμως, αρκετά νεότερο χτίσμα, απ' όταν δυνάμωσε το Αναστασακαίικο και κόπησε να σηκώσει κεφάλι, ύψωσε τον πολεμόπυργο ίσαμε τον δικό μας. Και όχι μόνο αυτό, έχτισε έναν ακόμα όροφο, να 'ναι ψηλότερα και να μην αφήνει καμιά αμφιβολία για τις προθέσεις της πατριάς που υπερασπιζότανε. Γη και ύδωρ, αυτό. Γενιές πίσω σφαζόμασταν για μια ρίζα ελιά, για ένα λουρίο χώμα, μια πηγή που ίσα που έσταζε. Το σόι μου υπερασπίστηκε ό,τι δικαιωματικά του ανήκε γενιές πριν και οι άλλοι, αχαμνότεροι που περηφανεύονταν για γη κι εξουσία, εκείνο που πιστεύανε πως τους άξιζε. Όπως επέβαλλαν οι άγραφοι

νόμοι του τόπου μας, η πατριά μου προειδοποίησε τους εχθρούς. Αν δεν κονταίνανε το μπόι του πολεμόπυργου μαζί με τις φιλοδοξίες τους, θα είχανε πόλεμο. Οι άλλοι απάντησαν σαν γνήσιοι Λάκωνες: «Μολών λαβέ», όχι μ' αυτά τα λόγια, αλλά αυτό ήτανε πάντως το νόημα.

Πρώτοι ξεκίνησαν τα φονικά οι δικοί μου, σκοτώνοντας με χωσία το γιατρό Πιέρο Αναστασάκο την ώρα που πήγαινε στο σπίτι του παπά, για τον οποίο ειδοποιήθηκε πως είχε αρρωστήσει. Ψέματα, φυσικά. Ακολούθησε γεροντική του Αναστασακαίικου εδώ, σ' αυτό το σπίτι, όπου οι εχθροί αποφάσισαν τον καλύτερο τρόπο να ξεπλυθεί η ντροπή κάτω απ' τα βλέμματα των διψασμένων για αίμα γυναικών της φαμίλιας. Έτσι καταδικάστηκε σε θάνατο και εκτελέστηκε στο χωράφι του κοντά στον Αϊ-Λια ο Σπύρος Χαριτάκος, μακρινός μου πρόγονος, την ώρα που ξαπόσταινε στη ρίζα μιας ελιάς καταμεσήμερο. Δεν ήταν αυτός που 'χε ανοίξει τον κύκλο του αίματος, επιλέχτηκε όμως αντί του νωθρού Βασίλη ο πατέρας του, άντρας με φρόνηση κι υπόληψη σ' όλη τη Μάνη. Οι Αναστασακαίοι είχαν αποφασίσει να τελειώνουνε χτυπώντας το Χαριτακαίικο στην καρδιά. Μας μετρήσανε λάθος. Η γυναίκα του σκοτωμένου αξίωσε εκδίκηση, δεν θα ξεμυτούσε είπε απ' το σπίτι αν δεν έβγαινε η μαύρη λιπαρή κηλίδα που της λέρωνε τιμή κι υπόληψη. Κι αν οι άντρες του σπιτιού δεν είχανε τα κότσια, θα το 'κανε μόνη της, με τα ίδια της τα χέρια! Το Χαριτακαίικο δεν μπορούσε να τη σηκώσει τέτοια ξεφτίλα. Ακολούθησαν λοιπόν άλλοι, κι από τις δυο πλευρές, μέχρι που κι απ' τα δυο τα σόγια μόνο τα δυο πυργόσπιτα μείνανε, σύμβολα της δύναμης και της φαγωμάρας μας. Εξαιτίας της δεύτερης, χάσαμε την πρώτη. Πώς να δουλέψεις και να αβγατίσεις την περιουσία σου ταμπουρωμένος πίσω από τις πολεμότρυπες, περιμένοντας το θάνατο κάθε στιγμή, με μόνη

έγνοια να γίνεις αόρατος, σαν τις σαύρες που φωλιάζουν στις πέτρες, να περιμένεις και να χτυπήσεις πρώτος! Η επιβίωση των αντρών έγινε τρόπαιο στων γυναικών τα χέρια, που δούλευαν σκυλίσια για να εξασφαλίσουν το ψωμί της φαμίλιας. Τι ειρωνεία! Να τα χρωστάς όλα, και την μπουκιά σου ακόμα, σ' εκείνες που υφαίνουν το χαμό σου στον αργαλειό της μοίρας ξομπλιάζοντας των εχθρών τα φονικά!

*Ήταν αστάκνα της γενιάς
εμένα οι αθρόοποι μου,
μα τώρα γίνησ' απητοί
κι όποιος τους μπορεί τους επατεί
κι αν κάμει και νεροσουρομό
θα τους επάρει ο ποταμός ...¹*

Δεν το 'πε για μας η μοιρολογίστρα, ούτε και για τους Αναστασάκους το είπε. Μας ταιριάζει όμως γάντι. Γιατί απομείναμε με τα χαλάσματα, και δεν εννοώ μονάχα τα πέτρινα ντουβάρια. Μπροστά στην απειλή του αφανισμού, οι δυο πατριές, τρεις γενιές πριν, αναγκάστηκαν να συνθηκολογήσουν. Το ψυχικό συμφωνήθηκε με την παρέμβαση των Νικολακάκων, σοϊλήδες αυτοί, που και οι δύο οικογένειες τους εκτιμούσαν και τους εμπιστεύονταν. Δεν ήταν που αγαπηθήκαμε ξαφνικά με τους εχθρούς, έγινε όμως ξεκάθαρο πως αν συνεχίζαμε τις εχθροπραξίες σύντομα δεν θα απέμενε κανείς. Είχαμε κι από τις δυο πλευρές τον ίδιο αριθμό νεκρών, τους ίδιους τάφους, κανέναν δεν φαινότανε κατώτερος απ' τον άλλο, λιγότερο άξιος, περισσότερο δειλός. Ο προπάππος μου έκανε με τον παππού του Αναστασάκου ψυχικό, φιλιώσανε,

1. Ανάργυρος Κουτσιλιέρης, *Μοιρολόγια της Μάνης*, εκδ. Μπεκάκος, Αθήνα 1997.

κι από τότε για μια γενιά είχαμε ησυχία, χωρίς κανέναν να ντρέπεται γι' αυτό, μάλλον ανακούφιση ένιωθαν όλοι. Για μια γενιά. Γιατί ο χορός του θανάτου είναι, όπως λέει ο παππούς μου, πάντα εδώ και πάντα βρίσκει τον τρόπο του ν' αρχίσει απ' την αρχή το ίδιο ματωμένο παιχνίδι.

Ξαπλώσαμε στο μεγάλο λιθάρι με τα πρώτα αστέρια της μανιάτικης νύχτας να μας κλείνουν το μάτι πάνω απ' το σπίτι των παλιών εχθρών και το φεγγάρι να μας δίνει την ευχή του να προχωρήσουμε σε κείνο που απ' την αρχή του κόσμου κάνουν οι γυναίκες και οι άντρες όταν είναι μαζί. Ήμουν σίγουρος πως είχε έρθει η ώρα κι εκείνη δεν αντιστεκότανε πια, μ' αποζητούσε, το πέτρινο λιθάρι μάς έγδερνε την πλάτη, αλλά δεν νοιαζόταν κανείς μας. Την απάλλαξα απ' την μπλουζα κι άφησα τα χέρια μου ν' αγγίζουν το γυμνό δέρμα. Ανατρίχιασε, όπως η θάλασσα στο χάδι τ' ανέμου.

Τότε ήταν που βγήκε σαν φάντασμα ο ξένος απ' την πόρτα του πολεμόπυργου, αθόρυβος, σαν σκιά. «Πάρτι έχετε;» Δεν τον καλοέβλεπα στο μισοσκοτάδο, πρόσεξα μόνο πως ήταν ψηλός, κοντά στο 1,90. Είχε κοντά μαλλιά και φορούσε τζιν και σκούρο πουκάμισο. Το φεγγάρι φώτισε ένα πέτρινο πρόσωπο, άγνωστο, δεν τον είχα ξαναδεί. Τα χρειάστηκα, το παραδέχομαι. Όχι γιατί μας τσάκωσε έτσι που ήταν κάτι παραπάνω από φανερό αυτό που σκοπεύαμε να κάνουμε – εκείνη την ώρα ούτε καν το σκέφτηκα.

Φοβήθηκα πολύ γιατί έχω ακούσει ένα σωρό περιστατικά για ανώμαλους που την πέφτουνε σε ζευγάρια, βιάζουνε την κοπέλα, κλέβουν, σκοτώνουν καμιά φορά. Όχι εδώ στη Μάνη, φυσικά, αλλά ποτέ δεν ξέρεις. Η Έφη ήταν η πρώτη μου σκέψη. Να την κρύψω απ' το βλέμμα του ξένου κι ύστερα να τη διώξω, να φύγει, να γυρίσει στην ασφάλεια του σπιτιού της.

Ο τύπος ήτανε ξένος, το μαρτυρούσε η προφορά του, ο τρόπος που είπε τη λέξη «πάρτι». Μάλλον άστεγος μετα-

νάστης, που δούλευε πουθενά στην περιοχή και τρύπωνε στο σπίτι για να κοιμηθεί. Δεν έμοιαζε Αλβανός, δεν είναι τόσο ψηλοί, Βούλγαρος ίσως, ή Ρουμάνος. Κρατούσε τις αποστάσεις, δεν πλησίαζε κι έκανε πολύ καλά, γιατί θα του ριχνόμουν αν προσπαθούσε να ζυγώσει την Έφη, μα το Χριστό. Θα του ριχνόμουν κι ας τις έτρωγα, γιατί δεν ήταν εύκολη περίπτωση, παραήταν μεγάλος, με φαρδιές πλάτες και χέρια κουπιά. Δεν κουνήθηκε όμως, κάθε άλλο, μου έδωσε το χρόνο να προστάξω την Έφη να ντυθεί και να φύγει, και πήρε ώρα να την πείσω πως δεν χρειαζόμουν βοήθεια, τα έβγαζα πέρα μόνος μου... Έφυγε απ' το δρόμο του λιθαριού, σκαρφαλώνοντας στη στέγη του χτίσματος που κάποτε ήτανε κοτέτσι, τώρα πολυτελές δωμάτιο, απ' ό,τι μου είχε πει η μάνα μου. Ανάσανα ανακουφισμένος μόνο όταν βεβαιώθηκα πως ήταν ασφαλής κι άφησα τον εαυτό μου να παρατηρήσει καλύτερα τον ξένο, που για κάποιον άγνωστο λόγο, παρά τη σκυθρωπή του έκφραση, το διασκέδαζε.

Ένα μ' έκαιγε, να εξασφαλίσω τη σιωπή του αν ήταν της περιοχής κι ήξερε πρόσωπα και πράγματα, γιατί αν άνοιγε το στόμα του ποιος τον άκουγε τον Μητσοκόγιαννη, θα ξεσπούσε στη μάνα μου, θα γινότανε φασαρία, η Έφη ποιος ξέρει τι θα τραβούσε, πότε θα την ξανάβλεπα και αν. Προσπάθησα να δείξω χαλαρός, μου φαινότανε λιγότερο τρομακτικός τώρα. Θυμήθηκα να κουμπώσω το παντελόνι μου καταπίνοντας την οργή που με κυρίεψε ύστερα από τέτοια χαλάστρα.

«Ποιος είσαι; Δεν ξέρεις ότι ο χώρος είναι ιδιωτικός;» είπα να τον τρομάξω.

«Αυτό λέω κι εγώ», ήρθε η πληρωμένη απάντηση, σαν να γνώριζε πως δεν είχα περισσότερα δικαιώματα απ' τον ίδιο να βρίσκομαι εκεί.

Δεν ήταν εύκολη περίπτωση, το κατάλαβα απ' την πρώτη στιγμή που τον είδα, αν και το σκοτάδι έκρυβε τα χαρακτηριστικά του προσώπου του. Ήταν ηλίθιο να πιστεύω ότι μπορούσε να τον τρομάξει ένα παιδί. Πήγα λοιπόν παρακάτω:

«Κοίτα, φίλε», είπα μαλακά, «δεν με πειράζει που 'σαι εδώ, ούτε θα το πω σε κανένα. Μπορείς να μείνεις όσο θέλεις, κανένας δεν έρχεται ποτέ εδώ. Μόνο σε παρακαλώ...»

Με κυρίεψε η παράξενη ιδέα ότι είχε την ικανότητα να διαβάζει τη σκέψη μου. Χαμογελούσε το καθαρά, το διασκέδαζε και μου ανέβηκε το αίμα στο κεφάλι, όμως δεν μ' έπαιρνε να το παίζω σκληρός, ο τύπος είχε το πάνω χέρι. Δύο άνθρωποι θα ενοχλούνταν από την παρουσία του στο πυργόσπιτο, ο ένας ήταν ο μπαρμπα-Νικηφόρος, αλλά έλειπε στην Αθήνα με τη γριά του άρρωστη στο νοσοκομείο, στα τελευταία της, όπως λέγανε. Ο άλλος ήταν ο πατέρας της Έφης, ο Μητσοκόγιαννης, όμως αν το μάθαινε αυτός θα 'πρεπε να ψάξω τρύπα να χωθώ, κι εγώ κι η κόρη του. Κατάπια λοιπόν την οργή μου για να μπορέσω να σκεφτώ...

«Μην πεις σε κανέναν ότι μας είδες εδώ, δεν με νοιάζει για μένα αλλά για την κοπέλα. Σε παρακαλώ».

Έριξα τη μούρη μου και τον παρακάλεσα, το καθαρά, κι όχι μόνο αυτό, έχωσα το χέρι στην τσέπη και του 'δωσα ό,τι είχε απομείνει απ' το χτεσινό μου μεροκάματο. Είκοσι ευρώ. Δεν τα πήρε. Χαμογέλασε μόνο κι έμοιαζε κουρασμένος, έτριβε με το χέρι τα μάτια του.

«Δεν με νοιάζει τι κάνετε», είπε. «Μονάχα δεν θέλω να ξανάρθετε εδώ μέχρι να φύγω, θέλω ησυχία».

Δεν θα έλεγε τίποτα σε κανέναν, υποσχέθηκε. Δεν τον ένοιαζε ο τόπος μας, ήταν φερμένος για λίγο. Μόνο να, συνέχισε, καλά το πήγαινα με τη μικρή, κι εννοούσε την Έφη, αλλά κατά τη γνώμη του γύρευα μελάδες. Έβαλε το χέρι

στην τσέπη και βγάζοντας ένα κουτάκι με προφυλακτικά, μου τα πρόσφερε.

«Ποτέ στη μάχη χωρίς την ασπίδα σου», είπε. «Δεν έχεις δει το άγαλμα του Λεωνίδα στη Σπάρτη; Το δόρυ έτοιμο, αλλά η ασπίδα σφιχτά στο χέρι».

Ομολογώ πως ήμουν τόσο ηλίθιος που δεν αναρωτήθηκα τι δουλειά είχε ο Ρουμάνος με τον Λεωνίδα. Άλλο μου έκανε εντύπωση. Τι σου 'ναι αυτοί οι μετανάστες! Δεν έχουν να φάνε, πού να κοιμηθούν, αλλά δεν πάνε πουθενά χωρίς τα προφυλακτικά τους! Ήμουν τόσο ηλίθιος ή το μυαλό μου αντιδρούσε, αρνιόταν να κατανοήσει το ολοφάνερο; Πέρασα το βράδυ με το να το σκέφτομαι. Χωρίσαμε σαν δυο φίλοι που μοιράζονται ένα μυστικό, σφίξαμε μάλιστα ο ένας το χέρι του άλλου, μια κίνηση που μ' έκανε να εκτιμήσω με το παραπάνω την τύχη μου να μη χρειαστεί να του ριχτώ, τανάλλα το χέρι του! Και αν δεν είχα στραβώσει μ' αυτό που είπε στο τέλος, αλήθεια θα χαιρόμουν για τη γνωριμία. Την ώρα όμως που ετοιμαζόμουν να πηδήσω έξω απ' το πυργόσπιτο, με φώναξε.

«Μικρέ;» Γύρισα σφίγγοντας στο χέρι μου τα προφυλακτικά. «Πόσω χρονών είσαι;»

Του απάντησα πως θα έκλεινα τα δεκαπέντε το Νοέμβριο και χαμογέλασε παράξενα.

«Νόστιμη η πιτσιρίκα σου», σχολίασε, «μα δεν σου κάνει. Λυπάμαι που σ' το λέω, αλλά χρειάζεσαι μια μεγαλύτερη για τη δουλειά που τη θέλεις».

Τσατίστηκα γιατί είχε άποψη για όλα. Ποιος ήμουν εγώ, ποια ήταν η Έφη και τι ακριβώς κάναμε μαζί. Του φώναξα να πάει να γαμηθεί και πήδησα απ' τη στέγη του παλιού κοτεσιού στο υπερυψωμένο χώμα, έξω από το πυργόσπιτο.

Έκανε ζέστη και το μακό μου κολλούσε στο δέρμα, δεν φουσούσε καθόλου, πράγμα σπάνιο σ' αυτή τη γωνιά της Γης

που τη δέρνουν οι αέρηδες, τελείως άπνοια, σου κουρκούτιαζε το μυαλό, αν αυτό μπορεί να 'ναι δικαιολογία για την ανοησία μου. Αν δεν βιαζόμουν να μιλήσω με την Έφη και να την καθησυχάσω, θα είχα τουλάχιστον προσέξει την ασυνήθιστη κίνηση στο σπίτι του γερο-Δημάκου. Δεν πρόσεξα τίποτα, σκεφτόμουν εκείνη, τρελή από αγωνία, να περιμένει τηλεφώνω ή μήνυμα στο κινητό. Το φεγγάρι είχε ανέβει κι άλλο, φώτιζε σαν μέρα τις σκληρές γραμμές των βράχων που χάνονταν μακριά στη θάλασσα και μπόρεσα στο φως του να της στείλω δυο λέξεις: «Μη φοβάσαι. Όλα καλά». Δεν τόλμησα να της τηλεφωνήσω, δεν ήξερα ποιος ήτανε μαζί της, πώς θα δικαιολογούσε το τηλεφώνημα. Θα περίμενα να με πάρει στην πρώτη ευκαιρία.

Δεν είχα λόγο να βιάζομαι να γυρίσω σπίτι, ο παππούς ήξερε πως δεν μαζεύομουνα νωρίτερα από τη μία, δύο καμιά φορά, χαζεύαμε με τον Βασίλη και τους άλλους στον περίβολο της εκκλησίας, με πλάκες κι ανέκδοτα. Οι άλλοι θα ήταν ακόμα εκεί, μα δεν είχα καμία όρεξη να τους δω, θα 'πρεπε να εξηγήσω πού ήμουν ως τώρα και όλο και κάποιος θα είχε προσέξει τα σκασιαρχεία μου πάντα την ίδια ώρα με την κόρη του Μητσιακόγιαννη. Πρώτα πρώτα ο Αντρέας του Κοσμά, που δεν του ξεφεύγει τίποτα κι έχει κληρονομικό χάρισμα απ' τον πατέρα του την αχόρταγη περιέργεια για τις υποθέσεις των άλλων. Ήμασταν χαμένοι αν μας μυριζότανε, δεν είχε κανέναν ενδοιασμό να μας δώσει στεγνά, δεν ξεχνάει που του άνοιξα το ξεροκέφαλό του με την πέτρα πέντε χρόνια πριν, εγώ στα δέκα, αυτός στα δεκατρία. Είναι τελείως μαλάκας, γι' αυτό έκανε και το λάθος να με μετρήσει σύμφωνα με το μπόι μου και πίστεψε ότι ήμουν του χεριού του, τίποτα όμως δεν έχει σημασία όταν ο άλλος είναι χέστης κι εσύ τρελαμένος, κι εγώ εκείνη την ώρα δεν χαμπάριαζα τίποτα. Τυχερός ήτανε που την έβγαλε καθα-

ρή μονάχα μ' ένα σπασμένο κεφάλι, τρεις με κρατούσανε, γιατί όταν πειράζουν το Μαρινάκι τρελαίνομαι κι είχε το θράσος να πει τη μάνα μου πουτάνα μπροστά σ' όλους, ποιος, αυτός. Μου την πέσανε όλοι. Ποιος φταίει; Ο μπάσταρδος, φυσικά.

Εννοείται πως δεν τόλμησε να πιάσει το Μαρινάκι στο στόμα του από τότε κανείς και ό,τι κι αν έλεγε η μάνα μου, ο παππούς, με τη σοφία του πρώην ισοβίτη, είπε πως είχα κάνει το σωστό. Γιατί όποιος έχει αρχίδια το δείχνει, αλλιώς κάθεται και τον πηδάνε οι άλλοι.

Μ' αρέσει να περπατάω νύχτα εδώ, στη Μάνη. Το σκοτάδι σκεπάζει απαλά τις αυστηρές γραμμές της πέτρας, λείπει ο ήλιος που σε τσουρουφλίζει ολημερίς, ο αέρας, ακόμα κι όταν δεν φυσάει όπως απόψε, κατεβάζει τις ευωδιές του Ταΰγετου. Καθαρίζει το μυαλό σου, βλέπεις τα πράγματα όπως είναι, σε παίρνει και να ονειρευτείς παρά τα ζόρια που τραβάς. Γύρισα σπίτι και περίμενα τηλέφωνο. Ο παππούς είχε μαγειρέψει μελιτζάνες ιμάμ κι ήταν νόστιμες, αλλά δεν είχα όρεξη, όχι πριν μιλήσω μαζί της και βεβαιωθώ πως όλα ήταν καλά. Δεν είχε γυρίσει ακόμα απ' το καφενείο, θα τραβούσε καθώς φαίνεται σε μάκρος η πρέφα, και καλύτερα, το τελευταίο που 'θελα αυτήν την ώρα ήταν κάποιον να με ρωτάει το ένα και το άλλο και να ανησυχεί.

Το τηλέφωνο χτύπησε ό,τι είχα ανοίξει την τηλεόραση να προλάβω τα αθλητικά της NET – λειψά κι αυτά, καλοκαιριάτικα. Βούτηξα το κινητό που το 'χα παρατήσει στο τραπέζι της κουζίνας, πλάι στο άπλυτο φλιτζάνι με τον απογευματινό καφέ του παππού. Η φωνή της Έφης, τρομαγμένη, να πνίγεται στο κλάμα. Κάτι να προσπαθεί να μου πει και να μην μπορώ να βγάλω άκρη, μιλούσε σιγά μην την ακούσουν και την έκλεισα βιαστικά, αφού δεν κάναμε τίποτα έτσι.

«Έρχομαι από κει, βγες στην πίσω αυλή».

Ήτανε μόνη στο σπίτι, ο πιτσιρικάς ο αδελφός της είχε πέσει για ύπνο, ο πατέρας της και η μάνα της είχανε πάει στο Δημάκου. Μου τα 'πε στα γρήγορα. Γυρνώντας στο σπίτι βρήκε τη μάνα της μες στα νεύρα να ετοιμάζει το φαγητό και να στρώνει το τραπέζι. Αφού της γκρίνιαξε αρκετά γιατί είχε εξαφανιστεί όλο το απόγευμα και τη ρώτησε επίμονα πού ήτανε, μα τόσο επίμονα που εκείνη για λίγο πίστεψε πως τα 'ξέρε όλα, ήταν ερώτηση παγίδα –όπως όταν είχε γράψει άσο στα Μαθηματικά και της το 'χε κρύψει, αλλά εκείνη το 'ξέρε και την ψάρευε, γιατί είχε συναντήσει τη Χαμαλίδου, τη μαθηματικό, στο σούπερ μάρκετ-, της ομολόγησε την αιτία της κακοκεφιάς της. Η μικρή κατασκευαστική εταιρεία που έχει ο πατέρας της και στηρίζεται στους συμπατριώτες μας που επιστρέφουν να επισκευάσουν το πατρικό τους, να φτιάξουν δυο δωμάτια σ' ένα μικρό κομμάτι γης ή να αναπαλαιώσουν και να επισκευάσουν κάποιο ερειπωμένο πυργόσπιτο, περνούσε δύσκολες μέρες. Ποιος νοιάζεται για τα εξοχικά όταν του λείπουν τα απαραίτητα; Ο γέρος της είχε στηρίξει τις ελπίδες του σ' ένα καινούργιο ξενοδοχείο που θα χτιζότανε στα πρότυπα των παλιών χωριών-κάστρων του τόπου μας. Η εταιρεία του είναι βεβαίως μικρή, αλλά κάνει εξαιρετική δουλειά με τις αναπαλαιώσεις, έχει εμπειρία, αυτός έφτιαξε και τον πύργο Αναστασάκου όπου βρισκόμαστε με την Έφη κρυφά. Δυστυχώς, δεν τα κατάφερε να πάρει τη δουλειά. Η οικοδομή περνάει βαθιά κρίση και το ξενοδοχείο, πραγματική ανάσα για την περιοχή, τράβηξε την προσοχή των μεγάλων κατασκευαστικών απ' την Αθήνα, που μυριστήκανε ψητό κι ορμήσανε σαν τα κοράκια. Ως και μια γαλλική μπήκε στο κόλπο, κι ήταν αυτή που τελικά πήρε τη δουλειά.

Δεν είναι η συμπάθειά μου ο Μητσικόγιαννης, το ξεκα-

θάρισα, όμως δεν μπορώ να μην του αναγνωρίσω την προσπάθειά του να μείνει σ' ένα μέρος όπου πιο εύκολο είναι να φύγεις παρά να ριζώσεις. Αγαπάει τον τόπο πολύ, είναι ο καλύτερος στις αναπαλαιώσεις των πύργων, γιατί η ιστορία της Μάνης είναι το πάθος του. Ρομαντικός, κατά βάθος, και πεισματάρης. Και έντιμος, παρά τις δυσκολίες. Γιατί αν ήταν άλλος, θα φρόντιζε τουλάχιστον να χώσει την επιχείρησή του σ' όλα τα έργα του δήμου με απευθείας ανάθεση, όχι να μην παίρνει καν μέρος στους διαγωνισμούς λόγω δεοντολογίας... Και σκουριασμένοι είναι, σαν παλιό γρανάτζι μηχανής. Έχει τον απλοϊκό τρόπο σκέψης των παλιών, γι' αυτόν η αλήθεια είναι αλήθεια και το ψέμα ψέμα, το μαύρο και το άσπρο ξεκαθαρισμένο, τα παιδιά πρέπει να γεννιούνται αφού οι γονείς τους έχουν πρώτα παντρευτεί, δεν έχει σε καμιά υπόληψη τους αγνώστου πατρός μπάσταρδους σαν και του λόγου μου.

Ο Μητσικόγιαννης είχε χάσει λοιπόν την ευκαιρία του ξενοδοχείου. Η μητέρα της Έφης, που δουλεύει μαζί με τον άντρα της σαν διακοσμήτρια, ήταν απελπισμένη και γεμάτη ενοχές γιατί δεν είχε καταφέρει ακόμα να πάει στην Αθήνα στη Δημάκαινα που ψυχοραγούσε, ο γέρος της είχε απομείνει να τη φροντίζει και μονάχα η μάνα μου πήγαινε στο νοσοκομείο με καμιά αλλαξιά και κανένα μπόλ φαγητό, ξεκλέβοντας όσο χρόνο μπορούσε απ' τη δουλειά και το ίδρυμα. Αλλά η μέρα έχει μόνο είκοσι τέσσερις ώρες! Είχε αποφασίσει να φύγει την επόμενη κιόλας μέρα, το δήλωσε στην Έφη ανακατεύοντας τις κατσαρόλες, μαζί με τη διαταγή να μην εξαφανίζεται έτσι απ' το σπίτι, θα έπρεπε να 'χει το νου της στον Κωστή τώρα που εκείνη θα έλειπε. Μ' όλο τον εξάψαλμο, η Έφη ανάσανε με ανακούφιση γιατί το μυστικό μας εξακολουθούσε να είναι μυστικό. Όχι όμως για πολύ. Γύρισε ο πατέρας της και κάθισαν όλοι στο

τραπέζι, με τη συνηθισμένη γκρίνια του Κωστή που τον ξεκολλήσανε απ' το game boy. Και πριν καλά καλά τελειώσουνε το φαγητό, χτύπησε το κινητό του Μητσικόγιαννη κι έσκασε η βόμβα.

Στο τηλέφωνο ήτανε ο παιδικός φίλος του πατέρα της, ο Οδυσσέας Αναστασάκος, τελευταίος απόγονος των παλιών μας εχθρών και χρόνια φευγάτος στην Αμερική. Ο άνθρωπος του πυργόσπιτου! Του ανακοίνωσε την επιστροφή του μαζί με τον πένθιμο ήχο της καμπάνας, έναν ήχο που είχα ακούσει κι εγώ χωρίς να δώσω σημασία. Συνηθισμένο πράγμα σ' έναν τόπο όπου έχουν μείνει μονάχα γέροι.

Το φεγγάρι είχε ανέβει κι άλλο, κι ένα απαλό αεράκι έκανε τα μαλλιά της Έφης να κυματίζουν πίσω αφήνοντας ελεύθερο το πρόσωπο. Επιτέλους, φυσούσε! Τα μάτια της, έτοιμα να βουρκώσουν, ζητούσαν απεγνωσμένα βοήθεια. Δίκιο είχε, τα αποκαλυπτήρια που φοβόμασταν ήτανε πια σίγουρα, ο άνθρωπος του πυργόσπιτου δεν ήτανε κάποιος που δεν θα ξαναβλέπαμε ποτέ μας, δεν ήταν άγνωστος, με την οικειότητα του ξενιτεμένου φίλου θα μπαινόβγαине σπίτι της, θα τον κοιμίζανε μέχρι τουλάχιστον να ξαραχνιάσει το σπίτι του και θα τον τραπεζώνανε μεσημέρι βράδυ. Αδύνατο να κρυφτούμε, ο τύπος θ' άνοιγε το στόμα του, ίσως και με μεγάλη του ευχαρίστηση, μόλις μάθαινε ποιος ήμουνα εγώ.

Μακριά, στον ορίζοντα, μάντευες τη σκοτεινή θάλασσα. Στα σοκάκια της Αρεόπολης ο κόσμος θα βολτάριζε και θ' άραζε για ποτό στο «Ξεμόνι». Εδώ δεν άκουγες παρά μόνο τους ήχους της νύχτας, συνηθισμένο βράδυ που τη μονοτονία του έσπαγε η πένθιμη καμπάνα. Θάνατος! Ο Οδυσσέας Αναστασάκος διέψευσε όλα τα προγνωστικά και γύρισε να θάψει τη θεία του! Μεγάλη η χάρη σου, Δημάκαινα! Πάνω από δυο βδομάδες ακουγότανε αυτή η επιστροφή, και δεν ήταν η πρώτη φορά που βγαίνανε φήμες πως το κάθαρμα θα

γυρνούσε, με ασήμαντες αφορμές και με σημαντικές. Δεν γύρισε δεκαεφτά χρόνια τώρα. Απ' τη μέρα που η θεια του μπήκε στο νοσοκομείο και δεν είχε καθώς λέγανε γλιτωμό, ακουγότανε περισσότερο από κάθε άλλη φορά. Δεν το πίστεψα, ούτε και περίμενα πια πως θα ξανάρθει, γιατί αν το είχε στ' αλήθεια σκοπό δεν θα περίμενε τόσο, με το που έμαθε για την αρρώστια της Δημάκαινας θα 'παιρνε το πρώτο αεροπλάνο. Έτσι κάνεις για τους ανθρώπους που αγαπάς. Τι νόημα έχει να τους νεκροφιλήσεις; Όμως αυτός πνιγότανε, λέει, στη δουλειά και το καθυστερούσε, λες και θα ζητούσε την άδειά του η γριά για να τα τινάξει.

Ακόμα και η Δημάκαινα δεν περίμενε να ξανάρθει, γι' αυτό κι όταν πήγαινε η κουβέντα στην αφεντιά του βούρκωνε κι έλεγε: «Το αδικοχαμένο μου», σαν να 'ταν ήδη νεκρός. Και που άκουγε τη φωνή του στο τηλέφωνο: «Δεν ξέρω πια αν είναι αυτός», έλεγε της μάνας μου κι εγώ βιαζόμουν να φύγω. Δεν ήθελα ν' ακούω γι' αυτόν, δεν ήθελα να τον λυπάμαι, δεν μπορούσα. Πώς αντέχεις, ήθελα να φωνάξω της μάνας μου, πώς το αντέχεις, Μαρινάκι, να 'χεις μέσα σου χώρο γι' αυτόν ακόμα και τώρα; Τότε ήτανε που της πρωτόπα να παντρευτεί, εκείνο το βράδυ, ενώ διόρθωνε τα διαγωνίσματα των αρχαίων με κόκκινο στιλό και σημείωνε στο πάνω μέρος της σελίδας σε κύκλο το βαθμό.

«Γιατί δεν παντρεύεσαι, μαμά;»

Αν σκεφτείς πόσα έχουν ειπωθεί και γραφτεί για την πανσέληνο απ' την αρχαιότητα ως τις μέρες μας και πόσο αυτή υποτίθεται πως επηρεάζει τις ζωές των ανθρώπων, δεν ήταν καθόλου τυχαίο που ο Αναστασάκος διάλεξε για να γυρίσει νύχτα με πανσέληνο. Το αεράκι σταμάτησε τόσο ξαφνικά όσο είχε αρχίσει, κι εκτός απ' τα ρούχα στο σώμα μου κολλούσε και το μυαλό μου και δεν υπήρχαν περιθώρια. Έπρεπε να κινηθώ γρήγορα, απόψε κιόλας, αύριο το

κάθαυμα θα μας έβλεπε και τους δυο στην κηδεία και η Έφη θα την πλήρωνε άσκημα εξαιτίας μου. Της είπα να μην ανησυχεί, να μου 'χει εμπιστοσύνη και πως όλα θα τα τακτοποιούσα. Ήθελε πολύ να με πιστέψει κι έπεισε τον εαυτό της. Μακάρι να μπορούσα κι εγώ να κάνω το ίδιο.

«Μα πώς θα του μιλήσεις, Αλέξη, στην κηδεία με τόσο κόσμο τριγύρω;»

Δίκιο είχε. Το σπίτι θα 'τανε γεμάτο κόσμο, δεν θα ήταν καθόλου εύκολο να τον ξεμοναχιάσω, αλλά δεν άφησα την ανησυχία μου να φανεί. Τα κορίτσια, λέει ο παππούς, μοιάζουν με τα τρυφερά κλαράκια της ελιάς, τσακίζουν εύκολα.

«Στην ανάγκη θα μοιρολογήσω», κι άρχισα να λέω:

*Καημένε Αναστασάκο μου
με το μεγάλο πύργο ζου
και τα πολλά δολάρια,
τι ήθελες οπού γύριζες
την ώρα που η αγάπη μου
γλυκό μου έδινε φιλί
απάνου στο λιθάρι ζου;
Για δεν καθόσουνα μακριά,
παρέα με τα φράγκα σου,
να τρώεις να καλοπερνάς,
να πίνεις να μεθοκοπάς,
παρά μας κουβαλήθηκες
για να μας σπας τ'...*

Υπογράμμισα τα λεγόμενά μου κάνοντας τη γνωστή κίνηση με το χέρι και, παρά την αγωνία μας, γελάσαμε και οι δυο. Τολμήσαμε ένα βιαστικό φιλί.

«Μη φοβάσαι, δεν σ' αφήνω», ψιθύρισα πάνω στα μισάνοιχτα χείλη της.

Κι αλήθεια, δεν έπρεπε να φοβάται. Δεν ήξερα πώς, όμως θα τα τακτοποιούσα όλα, δεν είχα επιλογή, αλλιώς δεν θα την ξανάβλεπα. Ο πατέρας της δεν θα το επέτρεπε. Πήρα το δρόμο για το σπίτι του Δημάκου. Ένιωθα τα πόδια μου να βαραίνουν όσο πλησίαζα, η αισιοδοξία μου μ' εγκατέλειπε. Γιατί να μας καλύψει ο τύπος; Και πώς να του ζητήσω τέτοιο πράγμα μέσα σε τόσο κόσμο, τι να του πω;

Η ξύλινη αυλόπορτα ήταν ανοιγμένη διάπλατα, το ίδιο και η εσωτερική πόρτα, κι αντίκρισα το γνώριμο σκηνικό της αγρύπνιας, οι άντρες έξω κι από μέσα ν' ακούγονται τα μοιρολόγια των γυναικών. Στην αυλή ξεχώριζε η επιβλητική φιγούρα του ξένου και τώρα στο φως μπορούσα να δω ένα ένα τα χαρακτηριστικά του που πριν μου έκρυβε το σκοτάδι. Αυτός ήταν λοιπόν ο Οδυσσέας Αναστασάκος! Γκρίζα μαλλιά τον έκαναν να μοιάζει μεγαλύτερος απ' την ηλικία του, καλοδιατηρημένος όμως, εντυπωσιακός, λόγω ύψους και σωματικής διάπλασης κυρίως. Φαρδιές πλάτες, χέρια κουπιά. Δυο μαύρα πυρετώδη μάτια σ' ένα πρόσωπο που θύμιζε τις εικόνες των ασκητών στην εκκλησία. Γέλασα από μέσα μου μ' αυτή τη σκέψη, πού ακούστηκε ασκητής με τα προφυλακτικά στο χέρι; Τη γλένταγε τη ζωούλα του το κάθαρμα, ακόμα και τώρα! Ήτανε το επίκεντρο στην παρέα των αντρών της αυλής και πώς αλλιώς, τόσα χρόνια φευγάτος. Μαζί του ο Μητσοικόγιαννης, ο κολλητός απ' τα παιδικά του χρόνια, ο Παντελής ο Λεούσης, αδελφός της μητέρας της Έφης, ο Παυλάκος, ο πρώην μπάτσος, ο Κοσμάς ο καφετζής, ο επονομαζόμενος και «Αντένας», γιατί δεν υπήρχε τίποτα που να μην το γνωρίζει, απ' αυτόν πήρε ο γιος του ο Αντρέας, και κάμποσα ακόμα γερόντια. Ο ξένος έμοιαζε άρ-

ρωστος, έτριβε τα μάτια με το χέρι όπως πριν στο πυργόσπιτο και δεν άφηγε από δίπλα τον μπάρμπα του.

Πλησίασα να συλλυπηθώ τον μπαρμπα-Νικηφόρο, κάτω από το έντονο βλέμμα του. Ένας γρύλος έτριζε ευτυχισμένος τα φτερά του μέσα στη δόξα του μανιάτικου καλοκαιριού και μεγάλωνε την αμηχανία μου. Τι να πω στο γέροντα που έχασε τη γυναίκα του κι έμεινε μονάχος, χωρίς παιδιά, με τον κοντινότερο συγγενή του στη Βοστώνη; Τραύλισα τα συνηθισμένα και μπήκα να προσκυνήσω τη νεκρή στον κύκλο των μαυροφορεμένων γυναικών του χωριού, με τη βεβαιότητα πως δεν ανήκα πουθενά. Ήμουν πολύ μικρός για να καθίσω έξω με τους άντρες και δεν θα 'μυνα βέβαια μέσα, με τις γυναίκες. Για μια στιγμή σκέφτηκα να πάρω τον Βασίλη στο κινητό, όμως έδιωξα τη σκέψη, γιατί τότε θα έπρεπε να δώσω εξηγήσεις για τη συνάντησή μου με τον Αναστασάκο στο πυργόσπιτο και να ομολογήσω τα κρυφά μας συναπαντήματα με την Έφη. Όχι πως δεν είναι εντάξει, μα ένα μυστικό που το ξέρουν δύο το ξέρουν δύο, όταν το μάθουν τρεις, το ξέρει ο κόσμος όλος. Είναι ρητό του παππού μου που το αποδίδει στον Κολοκοτρώνη. Κρυβότανε, λέει, σε μια στάνη και του πήγαινε φαί ο τσοπάνης, μέχρι που μια μέρα έφερε μαζί τον κουμπάρο του. Αμέσως ο γέρος τα μάζεψε και την έκανε από χει, λέγοντας αυτό: «Όταν ένα μυστικό το ξέρουν δύο, το ξέρουν δύο. Όταν το μάθουν τρεις, το ξέρει ο κόσμος όλος».

Κάθισα έξω, σε μια γωνιά, μόνος μου. Ούτε ξέρω τι περιμένα. Να πλησιάσω τον Αναστασάκο, ούτε λόγος. Από μέσα ακουγόντουσαν θρήνοι – με τύλιξε το βαρύ κλίμα του σπιτιού και η ανάσα του πένθους που τόσο μού ταίριαζε εκείνη την ώρα. Τη συμπαθούσα τη Δημάκαινα! Από τριών χρονών, όταν με πήρε η μάνα μου και πρωτοκατεβήκαμε στη Μάνη, θυμάμαι την αγκαλιά της που μύριζε ζεστό ψω-

μί, τα υγρά της μάτια κάθε που μ' έβλεπε. Χαιρότανε να πηγαίνω σπίτι της κι έφτιαχνε για χάρη μου δίπλες, λαλάγγια και κουλουράκια να με φιλέψει, και το καλύτερο, δεν θύμωνε που κυνηγούσα τις κότες στο κοτέτσι, δεν την πείραζε να παίζω με τον Κανέλλο το σκύλο, ως και ν' αρμέξω τη γίδα μ' άφηνε να δοκιμάσω. Με χαϊδολογούσε, με φώναζε «κορόνα μου», εμένα, τον μπάσταρδο. Μ' έκαιγε ο λαιμός μου και χωρίς να το θέλω ένιωσα τα μάτια μου να υγραίνονται.

Η μητέρα της Έφης βγήκε μ' ένα δίσκο καφέδες πικρούς και πήραν όλοι, πήρα κι εγώ αν και ποτέ δεν έπινα καφέ τέτοια ώρα, το επέβαλλε όμως η κατάσταση και επιπλέον μου έδινε μια λύση τι να κάνω τα χέρια μου. Οι μεγάλοι κάπνιζαν, εγώ δεν τολμούσα, παραήταν προκλητικό, άσε που θα το μάθαινε η μάνα μου και ποιος την άκουγε! Ούτε ξέρω πόση ώρα έμεινα εκεί στην άκρη χαμένος στις σκέψεις μου, μέχρι που ένιωσα το κουπί που είχε ο ξένος για χέρι να μου σφίγγει τον ώμο. Τινάχτηκα απ' το ξάφνιασμα.

«Μικρέ, πετάξου μέχρι το καφενείο να φέρεις κανένα μπουκάλι κονιάκ».

Μ' έσουρε στην έξοδο, όπου δεν μπορούσαν να μας ακούσουν και να μας δουν οι άλλοι. Ο τύπος αποδεικνυόταν μεγάλο φατσόνι, αμέσως κατάλαβε πως η παρουσία μου εκεί είχε να κάνει μαζί του. Έμοιαζε τσατισμένος και μου κόπηκαν τα πόδια, γιατί είχε φτιαχτεί πριν μάθει ποιος είμαι, πού να του 'λεγα.

«Λέγε τι θέλεις και δίνε του. Αφού σου είπα πως δεν θα το πω σε κανέναν, τι με παίρνεις από πίσω;»

Δεν είχα περιθώρια, θα τα 'παιζα όλα για όλα για χάρη της Έφης και μίσησα τον εαυτό μου που έπρεπε να τον παρακαλέσω. Εγώ. Αυτόν.

«Κύριε Αναστασάκο», είπα βιαστικά, «η κοπέλα που με

είδατε μαζί είναι η Έφη, η κόρη του φίλου σας του Μησι-κόγιαννη. Σας παρακαλώ μην του πείτε τίποτα, κοντεύει να πεθάνει απ' την αγωνία. Δεν φταίει εκείνη άλλωστε, εγώ...»

Με κοίταζε ανέκφραστος μ' αυτά τα πυρετώδη μάτια. Όλη μου τη ζωή αναρωτιόμουν πώς να είναι το βλέμμα του, ο ήχος της φωνής του. Τα είχα λιγάκι χαμένα, αλλά δεν έπρεπε να σαστίσω μα να τον πείσω να κρατήσει το στόμα του κλειστό και μάλιστα γρήγορα, τίποτα άλλο δεν είχε σημασία. Αποφάσισα να τα πω όλα μονομιás, τώρα που είχα κουράγιο.

«Είναι και κάτι ακόμα», είπα όσο μπορούσα πιο σταθερά. «Πρέπει να σας συστηθώ. Είμαι ο γιος της Μαρίνας Χαριτάκου».

Έμεινα πάνω από μισή ώρα καθισμένος σε μια ξερολιθιά στο δρόμο για το σπίτι, να σκέφτομαι την καταστροφή. Δεν τολμούσα να πάρω την Έφη τηλέφωνο. Να της πω τι; Πως ενώ είχα φύγει για να παρακαλέσω το κάθαρμα να μας καλύψει, βρέθηκα να τον κοπανάω στο σαγόνι με γροθιά; Είχα ακόμα την αίσθηση απ' τα γένια του στο χέρι μου και την περιφρόνηση της φωνής του στ' αυτιά μου, όταν με έσπρωξε πέρα σαν κάτι σιχαμένο, που δεν αξίζει να τ' αγγίξεις ούτε για να το χτυπήσεις. Θα προτιμούσα να με χτύπαγε, θα πονούσα λιγότερο. Όλα έγιναν τόσο γρήγορα, αμέσως μόλις αποκάλυψα την ταυτότητά μου στον ξένο. Είπε μια φράση αρκετή για να με τρελάνει, να με βγάλει εκτός εαυτού, γιατί πήγαινε πολύ, πάρα πολύ. Είπε: «Τουλάχιστον είσαι πιο ειλικρινής απ' τη μητέρα σου». Όταν πειράζουν το Μαρινάκι τρελαίνομαι. Τίναξα τη γροθιά μου χωρίς να προλάβω να σκεφτώ τις συνέπειες και του την έχωσα στο σαγόνι. Δεν έχω μετανιώσει. Κανέναν δεν μπορεί να πιάνει τη μάνα μου στο στόμα του χωρίς να φάει η μούρη του χώμα. Δεν το περίμενε, παραλίγο να χάσει την ισορρο-

πία του απ' το ξάφνιασμα, μόνο που παραήταν μεγαλώσωμος για τα μέτρα μου και μ' άρπαξε από το μπράτσο με την τανάλια που 'χε για χέρι.

«Έτσι μου 'ρχεται να σε κάνω μαύρο στο ξύλο», μου σφύριξε σιγανά.

Δεν προσπάθησα να του ξεφύγω, ήξερα πως το μόνο που θα πετύχαινα ήταν να φανώ δειλός και να ρεζιλευτώ. Αν ήθελε να πραγματοποιήσει την απειλή του δεν μπορούσα να τον εμποδίσω, αλλά δεν φοβόμουν, μα το Χριστό, ήμουν να τρελαμένος. Ό,τι έκρυβα μέσα μου τόσα χρόνια, οργή, απελπισία κι απόγνωση, με είχαν πια κυριέψει και ένα μονάχα είχα στο μυαλό μου, να συγκρατήσω τα δάκρυα που θα αποτελείωναν τον εξευτελισμό μου. Δεν έκλαψα εκεί, έκλαψα μετά σ' εκείνη την ξερολιθιά μόνος, φέρνοντας στο νου μου ξανά και ξανά το βλέμμα του γεμάτο αηδία και τον περιφρονητικό τρόπο που μ' έσπρωξε πέρα.

«Χάσου, να μη σε βλέπω».

Το κάθαρμα!

Ούτε ξέρω πόση ώρα θα έμενα εκεί, αν δεν χτυπούσε το κινητό. Ήμουν βέβαιος ότι ήταν η Έφη πριν δω το όνομά της στην οθόνη. Απάντησα με βαριά καρδιά, ιδέα δεν είχα πώς να την υπερασπιστώ όπως της υποσχέθηκα. Να πήγαινα να δω τον πατέρα της; Ίσως ο ξένος τού είχε ήδη μιλήσει και ποιος τον άκουγε τον Μητσοκόγιαννη. Κι η μάνα μου; Κι ο παππούς; Μάζεψα το κουράγιο μου να της ανακοινώσω τα δυσάρεστα, δεν πρόλαβα όμως, η Έφη μού είπε πως την είχε πάρει κρυφά ο Αναστασάκος στο σταθερό του σπιτιού κι είχε θέσει τους όρους του. Μας ήθελε και τους δυο στο πυργόσπιτο. Τώρα!

Την περίμενα σίγουρος για την καταστροφή, τα παρακάλια μου είχαν στερέψει και η υπομονή μου είχε στερέψει κι αυτή, αισθανόμουν το βάρος των χρόνων της αναμονής

ασήκωτο. Χρόνια που ο Αναστασάκος μάζευε λεφτά και κυκλοφορούσε με τα προφυλακτικά στην τσέπη του τζιν πιο πρόχειρα κι απ' τα τσιγάρα του, κι ούτε που θυμόταν, είμαι βέβαιος, πως κάπου στην υδρόγειο υπήρχε μια γωνιά που τηνε λένε Μάνη. Ένιωθα γέρος, σίγουρα πιο γέρος απ' αυτόν, κι ας πενηντάριζε κι εγώ ήμουν μόνο δεκαπέντε. Με βάραιναν οι παιδικές μου αταξίες, υπήρξα δύσκολος σαν παιδί, δοκίμαζα ανά πάσα στιγμή την απόφαση της μάνας μου να κάνει παιδί εκτός γάμου, και σκληρός έφηβος – το σπάσιμο του κεφαλιού του Αντρέα από τη μια κι εκείνου του μπάτσου στο συλλαλητήριο απ' την άλλη, ήτανε μάρτυρες. Κι όμως, μόνο γι' αυτά δεν ένιωθα ενοχές, καμιά, είχα απαλλάξει τον εαυτό μου. Αντίθετα, ένιωθα βαριά, ασήκωτη, κείνη την κουβέντα στη μάνα μου πάνω στον καβγά: «Ποιος ξέρει τι εξαργύρωνες με το να με γεννήσεις», για να εισπράξω μια γεμάτη πίκρα σιωπή, όπως και τις άπειρες φορές που ήμουν μαζί της αυτό που έλεγαν όλοι: γάιδαρος σωστός.

Μου είχαν τελειώσει τα παρακάλια, ό,τι κι αν σήμαινε αυτό, ήμουν έτοιμος για μάχη. Ο κύβος ερρίφθη, που είπε κι ο Καίσαρας, και δεν μ' ένοιαζε τίποτα. Τον βρήκαμε να κάθεται στο μεγάλο λιθάρι με το τσιγάρο αναμμένο, ένα αστεράκι που διέγραφε την τροχιά από τα χείλη στα δάχτυλα και πάλι πίσω. Η καημένη η Έφη ήταν για λύπηση, δεν είναι και λίγο που την έκανε τσακωτή σχεδόν γυμνή στην αγκαλιά ενός αγοριού ο καλύτερος φίλος του πατέρα της, λες κι είχε εγκληματήσει, λες και δεν ήτανε αυτό το φυσικό. Της έσφιξα το χέρι να της δώσω κουράγιο, ο τύπος είχε αποφασίσει να μας καλύψει για τους δικούς του λόγους, αλλιώς γιατί να μας φωνάζει εδώ; Περιμέναμε σιωπηλοί κι εκείνος έπαιζε με την αγωνία μας, το κάθαρμα, δεν μίλησε μέχρι που απόσωσε το τσιγάρο, το 'σβησε στο λιθάρι και το

πέταξε στα ξερόχορτα, που μακάρι να το πετούσε αναμμένο, να φούντωνε και να καιγόταν ζωντανός εκεί, πάνω στην πέτρα. Κι αυτός και το κωλόσπιτο.

Μίλησε με το γνωστό αξάν. Όχι σαν τους συνηθισμένους Ελληνοαμερικάνους, αγγλικές λέξεις με ελληνικές καταλήξεις, γκρικλεις, που λένε, αλλά ελληνικά σαν να μην έλειψε μέρα, και μόνο εκείνη η ελαφριά προφορά του ξένου φανέρωνε την απουσία τόσων χρόνων. Δεν την είχε δεκαεφτά χρόνια πριν, στην πρώτη του επίσκεψη, με διαβεβαίωνε η μάνα μου. Μας έγδυνε, θαρρείς, μ' εκείνο το πυρετικό βλέμμα.

«Θα σας κάνω τη χάρη να μην πω τίποτα, αλλά εσείς τι θα κάνετε για μένα;»

Έκανα προσπάθεια να κρατήσω την ψυχραιμία μου με το θράσος του να παίζει μαζί μας όπως η γάτα με το ποντίκι. Δεν είχα σκοπό να μπω στο παιχνίδι του, κι αυτός όπως οι άλλοι έκανε το λάθος να με μετρήσει σύμφωνα με την ηλικία και το μπόι μου, δεν ήξερε όμως πού είχε πέσει, ούτε για το τι ήμουν ικανός εγώ, ο μπάσταρδος, απόγονος Νικλιάνων, που κυλούσε στις φλέβες μου αίμα φονιάδων και πολεμιστών. Του την έκοψα τη φόρα.

«Λέγε τι θέλεις, δεν ήρθαμε για βεγγέρα».

Χαμογέλασε αντί να θυμώσει, ένα ειρωνικό, μισό χαμόγελο.

«Θράσος που το 'χεις για τη θέση που βρίσκεσαι...» με ειρωνεύτηκε. «Αν το μάθει ο πατέρας της, σε βλέπω κρεμασμένο στο καμπαναριό. Χώρια τη φασαρία που θα κάνει στους δικούς σου».

«Τι θέλεις;» τον έκοψα για να μην παίρνει αέρα, έτσι κι αλλιώς δεν μου 'λεγε και τίποτα καινούργιο.

Έτριψε πάλι κουρασμένα τα μάτια. Έμοιαζε άρρωστος, έτσι χλομός και με μεγάλους μαύρους κύκλους κι αξύριστος.

Σε άλλη περίπτωση, ίσως να τον λυπόμουν, αλλά ήταν ο Οδυσσέας Αναστασάκος και δεν είχα μέσα μου λύπηση γι' αυτόν, ένας μπελάς ήταν και μάλιστα μεγάλος, η επιστροφή του προκαλούσε ένα σωρό αλυσιδωτές αντιδράσεις με πρώτη και καλύτερη εκείνη της μάνας μου, που δεν τολμούσα να τη σκεφτώ.

«Θέλω να μου υποσχεθείτε πως θα κόψετε τους επικίνδυνους πειραματισμούς», είπε κουρασμένα. «Ανταλλάξτε σημειώματα, χειροφιλήματα, άντε και κανένα φιλάκι στην Ανάσταση για το Χριστός Ανέστη. Είστε πολύ μικροί γι' αυτό, η Έφη κυρίως, αλλά κι εσύ, απόδειξη ότι δεν σκέφτηκες καθόλου τα προφυλακτικά. Τι θα κάνετε αν σας τύχει εγκυμοσύνη; Το σκεφτήκατε καθόλου; Οι πράξεις μας έχουν συνέπειες, είστε αρκετά μεγάλοι για να το ξέρετε. Δεν θα πω τίποτα, αλλά θέλω το λόγο σας πως δεν θα συνηχιστεί αυτό. Δεν μπορώ να βοηθώ δυο παιδιά να κοροϊδεύουν τον καλύτερό μου φίλο, το καταλαβαίνετε;»

Γιατί γύρισες, ήθελα να του φωνάξω, γιατί να μην πέσει το αεροπλάνο σου, γιατί να μην είσαι στ' αλήθεια νεκρός «Αδικοχαμένο μου», αλλά έκανες τέτοιο ταξίδι να μου κάνεις κήρυγμα λες κι αυτό ήταν που μου 'λειπε; Δεν μ' έπαιρνε να του πάω κόντρα, το καταλάβαινα πολύ καλά, ένας Χαριτάκος όμως δεν εγκαταλείπει χωρίς μάχη, έστω και για την τιμή των όπλων, που λένε.

«Θέλουμε να βλεπόμαστε», απαίτησα, «έστω στο φως της μέρας, να μιλάμε. Δεν θα ξεμοναχιαζόμασταν εδώ αν ο πατέρας της δεν ήτανε τόσο στόκος και δεν πάθαινε παράκρουση κάθε φορά που μας έβλεπε μαζί. Το κόκκινο πανί είμαι. Μίλα του εσύ κι εμείς θα κρατήσουμε το λόγο μας».

«Και για μένα θα ήσουν το κόκκινο πανί αν πήγαινες να μου πηδήξεις την κόρη», μ' έκοψε. «Δεν μπορώ να φανταστώ άλλο λόγο για τον οποίο ένας άνθρωπος σαν τον Γιάν-

νη θα σας απαγόρευε να μιλάτε. Και ποιος είμαι εγώ που θα του πω τι θα επιτρέψει και τι όχι στην κόρη του; Θα δω τι μπορώ να κάνω, αλλά δεν υπόσχομαι τίποτα. Εκείνο που υπόσχομαι, και να 'στε βέβαιοι πως θα το κάνω, είναι να του τα πω όλα αν υποψιαστώ ότι με δουλεύετε. Και όσο είμαι εδώ, δεν θα σας χάσω απ' τα μάτια μου. Φύγετε τώρα, πρέπει να πάω δίπλα».

Χωρίσαμε με την Έφη εκεί στην ξερολιθιά. Ο τύπος δεν θα μιλούσε, όμως αυτό ελάχιστα την είχε παρηγορήσει, ντρεπόταν, νομίζω, πολύ. Τα μάτια της όμως τώρα ήταν βουρκωμένα και την έσφιζα πάνω μου μ' όλη μου τη δύναμη. Δεν μπορώ τις γλυκανάλατες αηδίες, αλλά έπρεπε να της το πω, διαφορετικά ο Αναστασάκος θα της μιλούσε, ήμουν βέβαιος, η επόμενη κίνησή του θα ήταν να την ξεκόψει από μένα. Άσε που μέχρι να τη θάψουμε τη γριά θα είχε πληροφορηθεί τα έργα και τις ημέρες μου, ο Κοσμάς θα φρόντιζε γι' αυτό στα σίγουρα.

«Σ' αγαπώ, Έφη. Δεν έχω ιδέα τι θα σου πει αυτός, όμως δεν ξέρει, δεν μπορεί να ξέρει τι αισθάνομαι. Ούτε για μια στιγμή μην τον πιστέψεις. Αν ήθελα απλώς να είμαι με κάποια, μπορούσα να βρω άλλες. Όμως, είμαι εδώ μαζί σου επειδή σ' αγαπώ».

Έτρεμα και δεν έκανε ψύχρα. Κόλλησε πάνω μου κι έκλαψε. Ήθελα κι εγώ να κλάψω, μα δεν έπρεπε γιατί θα κατέρρεε. Το είχε ανάγκη να με νιώθει δυνατό, έστω κι αν εκείνη την ώρα δεν ήμουν καθόλου. Τη χάιδεψα και τη γέμισα ερωτόλογα. Πώς μου 'ρθαν όλα αυτά στα χείλη κι εγώ δεν ξέρω, την κανάκεψα σαν μωρό. Δεν θα το άφηνα το κάθαρμα να μας χωρίσει, δεν υπήρχε περίπτωση, και η σκέψη πως αμέσως μετά την κηδεία θα είχε την Έφη από κοντά να τη δηλητηριάζει με τις γνωστές μαλακίες, μ' έσπρωξε να κάνω και δεύτερη υπέρβαση.

«Δεν με νοιάζει που δεν το κάναμε, δεν είναι αυτό το σημαντικό, δεν με νοιάζει να περιμένω. Να μ' αγαπάς, αυτό έχει μόνο σημασία για μένα, μην τους ακούς, μωρό μου, αγάπα με, γιατί χωρίς την αγάπη σου είμαι κι εγώ “αδικοχαμένος”, χειρότερα κι απ' τον Αναστασάκο».

Γύρισα στο σπίτι με τη φωνή της στ' αυτιά μου: «Μα σ' αγαπώ, Αλέξη, αλλιώς...» Δεν συνέχισε, ήξερα όμως τι εννοούσε. Σ' αγαπώ, γι' αυτό έρχομαι μαζί σου στο πυργόσπιτο, σ' αγαπώ, γι' αυτό φιλιέμαι μαζί σου στις ερμηιές, γι' αυτό έφτασα μια ανάσα από το να σ' αφήσω να μου κάνεις έρωτα στο λιθάρι, γι' αυτό δέχτηκα τον εξευτελισμό να με πιάσει ο Αναστασάκος μισόγυμνη μέσα στο σπίτι του και να μην έχω μάτια να τον δω... Δαγκώνω τα χείλη να μην κλάψω ξανά. Η Έφη καίει μέσα μου, καίει... Τίποτα άλλο δεν έχει σημασία, ούτε το κάθαρμα, ούτε ο πατέρας της, ούτε η μάνα μου η ίδια. Είμαι απελπισμένος κι όμως τρελός από ευτυχία. Μέσα στην απελπισμένη ευτυχία μου σκέφτομαι τα σημερινά. Η Δημάκαινα πέθανε και η αγκαλιά που μύριζε ζεστό ψωμί θα σκεπαστεί στο χώμα, το «Αδικοχαμένο» γύρισε και πριν καλά καλά πατήσει το πόδι του στη Μάνη βάλθηκε να μου δυσκολέψει τη ζωή, η Μαρίνα θα ερχόταν αύριο, μου το 'πε ο παππούς. Συναντηθήκαμε στην πόρτα την ώρα που έβγαινε για να πάει στο κλάμα κι εγώ έμπαινα σπίτι.

«Πήρε η μάνα σου, έρχεται αύριο».

«Είναι κι ο Αναστασάκος εδώ, τον είδα πριν στο κλάμα».

«Καλώς όρισε, λοιπόν», ήταν η ψύχραιμη απάντηση του παππού.

Αμ, κακώς όρισε! Μ' αυτά και μ' αυτά δεν πρόλαβα να ειδοποιήσω τη μάνα μου για την επιστροφή του. Να την έπαιρνα τώρα; Θα κοιμόταν κατάκοπη, να την ξυπνούσα; Αποφάσισα πως καλύτερα όχι, γιατί πολύ αμφέβαλλα αν θα

μπορούσε μετά να ξανακοιμηθεί και οι δυσκολίες αντιμετωπίζονται καλύτερα όταν έχεις χορτάσει τον ύπνο. Αυτό ήταν άλλωστε και το πλεονέκτημά της σε σχέση με τον Αναστασάκο. Εκείνη κοιμόταν, εκείνος καθόλου. Μου είχε μιλήσει για το βάσανο της ζωής του, τις αϋπνίες και τους εφιάλτες που τον καταδίωκαν από τα παιδικά χρόνια – οι μαύροι κύκλοι κάτω απ' τα μάτια και η συνήθεια να τα τρίβει με τα δάχτυλα μαρτυρούσαν ότι δεν είχε καταφέρει να γιατρευτεί. Τι να σήμαινε άραγε για κείνη η επιστροφή του; Ήμουν βέβαιος, τίποτα καλό.